

УДК: 378=512.154

*Мамырбаева Н. Б., ага окутуучу
nestan312@mail.ru
К. Карасаев ат. БМУ, Кыргызстан*

КЫРГЫЗ ТИЛИ ЧЕТ ТИЛИ КАТАРЫ ОКУТУУДА ЧЕТ ӨЛКӨЛҮК СТУДЕНТТЕРДИН КОММУНИКАТИВДИК КОМПЕТЕНЦИЯСЫН КАЛЫПТАНДЫРУУ

Макалада кытайлык студенттердин кыргыз тилин билүүсүнүн жогорку деңгээлин аныктаган негизги түшүнүк катары кыргыз тилин чет тили катары окутуудагы коммуникативдик кептик компетенттүүлүктүн аспектиси каралат. Кыргыз тилин чет тили катары окутуу кытайлык студенттердин аудиториясында коммуникативдик кептик компетенттүүлүктү калыптандыруу процесси катары каралса, предмети болуп кытайлык студенттердин оозеки сүйлөө көндүмдөрүн калыптандыруу саналат.

Чет тили катары окутууда кыргыз тили ар кандай социалдык жана кептик кырдаалдарда колдонулушу жагынан карала баштаган. Ошого жараша кыргыз тилин чет тили катары окутуунун методикасын сыпаттоонун дискурсивдүү жолдору калыптана баштаган, мында кеп коммуникациясынын активдүүлүгүнө басым жасалат. Кыргыз тилин чет тили катары окутууда кыргыз тилиндеги оозеки кептин түрлөрүн визуализация ыкмасын колдонуу менен үйрөтүү жөнүндө кеп болот.

Өзөктүү сөздөр: *дискурсивдик парадигма, парадигма, риторикалык парадигма, коммуникативдик компетенттүүлүк, визуалдаштыруу.*

*Мамырбаева Н. Б., ст. преподаватель
nestan312@mail.ru
БГУ им. К. Карасаева, Кыргызстан*

ФОРМИРОВАНИЕ КОММУНИКАТИВНОЙ КОМПЕТЕНЦИИ ИНОСТРАННЫХ СТУДЕНТОВ ПРИ ОБУЧЕНИИ КЫРГЫЗСКОМУ ЯЗЫКУ КАК ИНОСТРАННОМУ

В данной статье рассматривается аспект коммуникативной компетенции как ключевое понятие при обучении кыргызскому языку как иностранному, определяющее высокий уровень владения кыргызским языком китайских студентов. Преподавание кыргызского языка как иностранного представляет собой процесс развития коммуникативной компетенции в аудитории китайских студентов, а предметом является формирование навыков устной речи китайских студентов.

Кыргызский язык стал рассматриваться как иностранный с точки зрения его использования в различных социальных и вербальных ситуациях. Соответственно стали формироваться дискурсивные способы описания методики обучения кыргызскому языку как иностранному с упором на деятельность речевого общения. Использование визуализации в обучении кыргызскому языку как иностранному при обучении разным видам речи на кыргызском языке.

Ключевые слова: *дискурсивная парадигма, парадигма, риторическая парадигма, коммуникативная компетентность, визуализация.*

*Mamyrbaeva N. B., e-mail: nestan312@mail.ru
Art. Lecturer of the Department of State Language,
Bishkek State University named after K. Karasayev,
Kyrgyzstan*

FORMATION OF THE COMMUNICATIVE COMPETENCE OF FOREIGN STUDENTS IN TEACHING THE KYRGYZ LANGUAGE AS A FOREIGN LANGUAGE

This article discusses the aspect of communicative competence in teaching Kyrgyz as a foreign language as a key concept that determines the high level of knowledge of the Kyrgyz language by Chinese students. Teaching Kyrgyz as a foreign language is a process of developing communicative competence in an audience of Chinese students, and the subject is the formation of oral speech skills of Chinese students.

The Kyrgyz language has come to be regarded as a foreign language in terms of its use in various social and verbal situations. Accordingly, discursive ways of describing the methodology of teaching the Kyrgyz language as a foreign language began to form, with an emphasis on the activity of verbal communication. The use of visualization in teaching the Kyrgyz language as a foreign language when teaching different types of speech in the Kyrgyz language.

Key words: *discursive paradigm, paradigm, rhetorical paradigm, communicative competence, visualization.*

Акыркы мезгилде кыргыз тилин чет тил катары окутуунун көйгөйлөрү менен байланышкан дисциплиналарда маданияттар аралык өз ара аракеттенүүнүн лингвистикалык аспектилерин изилдөөгө коммуникативдик-компетенттүү мамиле калыптанууда. Кыргыз тилин чет тил катары окутуунун маанилүүлүгүн жаңыча түшүнүүнү калыптандыруучу бир катар шарттар аныкталууда.

Биринчиден, дискурсивдик парадигма менен байланышкан проблемалардын чөйрөсүндө кыргыз тилин чет тили катары окутууда суроолорду кошуу тенденциясы бар. Адаттагыдай эле кыргыз тилин чет тили жана экинчи тил катары окутуунун методикасынын көйгөйлөрү адистештирилген методикалык милдеттерге ылайык берилген. Ал эми мындай мүнөздөмөнүн борборун грамматикалык принциптер түзгөн. Анын ырааттуу грамматикалык сыпаттамасы, дүйнөнүн лингвистикалык сүрөтүн калыптандыруу жөнүндө сөз болгон. Бирок эгемендүүлүктү алгандан тартып биздин өлкөгө чет өлкөлүктөр келе баштагандан бери, кыргыз тилин чет тили жана экинчи тил катары окутуууда тилдик жана кептик белгилердин кызмат аткаруусунун коммуникативдик шарттуулугуна карай жылыш байкалган.

Кыргыз тили чет тили катары окутулганда ар кандай социалдык жана кептик кырдаалдарда колдонулушу жагынан карала баштаган. Ошого жараша кыргыз тилин чет тили катары окутуунун методикасын сыпаттоонун дискурсивдүү жолдору калыптана баштаган, мында кеп коммуникациясынын активдүүлүгүнө басым жасалган. Грамматика болсо чет тилин өздөштүрүүнүн бир деңгээли катары тааныла баштады, грамматикалык принциптерге үстөмдүк кылууда төмөнкү фактыга таянышкан: адам кандайдыр бир ойду айтуу үчүн тилди колдонот. Эң негизги болуп ойду туюндуруу үчүн тандалып алынган форма эмес, ошол форма менен түзүлгөн мазмун саналат. Тилдин жөнөкөй, баштапкы деңгээлин өздөштүрүүдө студенттерге төмөндөгүдөй коммуникативдик-дидактикалык тапшырма берилет: Грамматикалык каталарды кетирсеңиз да, сүйлөгөндөн коркпоңуз, тартынбаңыз; эне тилинде сүйлөгөндөр эмне жөнүндө сөз болуп жатканын түшүнүшөт, анткени алар бүтүндөй тилдик каражаттарга ээ.

Тил адамдын чөйрөдө жашоосунун байланышы катары каралса, ушул түшүнүк аркылуу кыргыз тилин чет тили катары окутуунун дискурсивдик аспектиси пайда болот.

Экинчиден, парадигманын методикалык куралдары кыргыз тилин чет тил катары үйрөнүүдө риторикалык парадигманын түшүнүктөрүн жана механизмдерин камтыйт. Заманбап адис жаңы социалдык-экономикалык шарттарда калыптанат: эффективдүү коммуникация принциптери (таасир этүү, ишке ашыруу, шайкеш келтирүү),

коммуникативдик жана сүйлөө компетенциялары кеп ишмердүүлүгүн куруунун негизи катары аныкталып, риторикалык парадигмада иштелип чыгат. Кыргыз тилин чет тили катары окутуунун теориясында риторика принциби жаңы мазмуну менен толукталып турат. Кыргыз тилин чет тили катары окутуунун методикасы кептин мазмунун адекваттуу жеткирүүгө, жөндөмдүүлүк менен байланышкан принциптерге негизделген.

Кыргыз тилин чет тили катары окутуунун принциптерин жана ыкмаларын түшүнүүнүн негизги идеясы катары коммуникативдүүлүктүн шарттары дал келиши саналат. Өз кезегинде, бул иште коммуникативдүүлүк чет өлкөлүк студенттин коммуникативдик кептик компетенттүүлүгүн калыптандыруу позициясынан каралат. Коммуникативдик компетенттүүлүк деген түшүнүк адамдын ийгилигинин кесиптик негизин калыптандырууга байланыштуу. Чет элдик студенттер (келечектеги адистер) жаңы коомдук шарттарда иш алып баруусу керек, ошондуктан алар таза кесиптик билимдерге ээ болуу менен, бөтөн тилдин грамматикасын гана үйрөнбөстөн, бул тилдеги социалдык кептик жүрүм-турумдун түрлөрүн да өздөштүрүүсү зарыл.

Ошондуктан максат коюунун негизги мүнөзү өзгөрүүдө, тил үйрөтүүдө ар кандай кесиптик жана социалдык маанилүү кырдаалдарда жемиштүү баарлашууга (оозеки да, жазуу жүзүндө да) коммуникативдик-кептик жөндөмдүү, ийгиликтүү инсанды калыптандыруу үчүн натыйжалуу коммуникативдик-кептик жөндөмдүүлүктү, өз ара аракеттенүүнүн билимдерин жана көндүмдөрүн өздөштүрүү зарыл болуп эсептелет. Коммуникативдик компетенттүүлүк коммуникация субъектиси болгон кытайлык студенттердин башка адамдар менен баарлашууда аң-сезимдүү түрдө каалаган натыйжаларга жетүүсүнө, ошол эле учурда жагымсыз таасирлерден качуусуна мүмкүндүк берет. Коммуникативдик компетенттүүлүк типтүү жана стандарттуу эмес жагдайларда да байкалат жана ачык көрүнөт. Ал адамдын социалдык жана кырдаалдык-ролдук (дискурсивдүү) жүрүм-турум көндүмдөрү менен тубаса риторикалык ынтызарлыктарынын синтезинин, баалоосунун негизинде ишке ашат.

Демек, кытайлык студенттердин кыргыз тилин билүүсүнүн жогорку деңгээлин аныктаган негизги түшүнүк катары кыргыз тилин чет тили катары окутуудагы коммуникативдик кептик компетенттүүлүктүн аспектиси эсептелет. Кыргыз тилин чет тили катары окутуу кытайлык студенттердин аудиториясында коммуникативдик кептик компетенттүүлүктү калыптандыруу процесси катары каралса, предмети болуп кытайлык студенттердин оозеки сүйлөө көндүмдөрүн калыптандыруу саналат.

Коммуникативдик компетенттүүлүктүн түзүмүнө төмөнкү компоненттер кирет:

- **тилдик компетенттүүлүк** (тилдик материалга кепте сүйлөм түрүндө колдонуу үчүн ээ болуу);

- **социолингвистикалык компетенттүүлүк** (тил бирдиктерин коммуникация кырдаалына ылайык колдонуу);

- **дискурсивдүү компетенттүүлүк** (коммуникациялык маанидеги кеп түзүмдөрүнүн алкагында жеке билдирүүлөрдү кабыл алууда жана генерациялоодо ырааттуулукка жетишүү жана түшүнүү жөндөмдүүлүгү);

- "стратегиялык" компетенция (тилдин иштешинин социалдык-маданий контексти менен таанышуу);

- **коомдук компетенттүүлүк** (башкалар менен баарлашууга даярдык көрүү).

Мына ушул жерде Новиков А. К. "үч негизги факторду белгилейт: этнопсихологиялык (улуттук маданияттын психологиялык өзгөчөлүктөрү), жүрүм-турумдук (коммуникативдик жүрүм-турум улуттук жана маданий өзгөчөлүктөргө байланыштуу) жана лингвистикалык (тилдин улуттук-маданий мазмунуна байланыштуу)".

А. К. Новиковдун белгилеген үч факторуна ылайык, кытайлык студенттердин этномаданий жана этнопсихологиялык өзгөчөлүктөрүн бөлүп көрсөтүүгө болот. Биринчиден, Конфуций идеологиясынын кытай улуттук мүнөзүнүн калыптанышына тийгизген таасири чоң деп орусиялык да, кытайлык да изилдөөчүлөр белгилешет. Кытай этносу өз ара байланышкан бүтүндөй адам сапаттарына ээ: адамдын акыл-эстүүлүгү, токтоолук, сабырдуулук, жөнөкөйлүк, жөндөмдүүлүк, чыдамкайлык, агрессивдүү эместик, мунун баары кытай маданиятындагы конфуцийдик салттар менен байланыштуу экенин айгинелейт. Кытайлыктар өз максатына жетүү үчүн өжөрлүк менен, кыйынчылыктарды жеңүүгө шыктануу менен иш алып барышат.

Экинчиден, кытайлар дүйнөгө бирдиктүү көз карашты тааныйт. Кытай дүйнө таанымынын өзгөчөлүгүн түшүнүүнүн негизги булагы болуп алардын иероглифтик жазуусу саналат. Бул кытай ой жүгүртүүсүнүн өзгөчө символикалык багытынын негизин түзгөн. Алар көргөн, сезген, башынан өткөргөн жана ойлогон нерселердин бирдиктүү чөйрөсүн иероглифтер аркылуу шартталган символикалык белгилерди тез кабыл алуусунда болгон.

Үчүнчүдөн, иероглифтик жазууну мыкты өздөштүрүү бул этнотиптин өкүлдөрүнүн калыптанышына салым кошкон. Бул – "моториканын негизинде көрүү көндүмдөрүнүн модалдуулугу". Кытайлар мотор-визуалдык эс тутумдун өзгөчө түрүн иштеп чыгышкан. Ошондуктан кытайлык студенттер окуу иш-аракеттеринин оозеки эмес, жазуу формаларын жактырышат жана басым жасашат.

Кытайлык студенттер сөздөрдү, диалогдорду, тексттерди угуу аркылуу эмес, бир нече жолу жазылгандан кийин жаттап алганга аракет кылышат. Студенттер жазуу жүзүндө жүргүзүлгөн көзөмөлдүн формаларына көнүп калышкан. Кытай студенттери көп жазганды жакшы көргөндүктөн, окутуучу кыргыз тилин чет тили катары окутууда ушул сапатты, көндүмдү колдонгону жакшы деп эсептейбиз. Ушундай эле этномүнөздүүлүк төмөнкү өзгөчөлүккө байланыштуу: кытайлык студенттер окуу ишмердүүлүгүндө материалды түшүнүүгө караганда механикалык эс тутумга көбүрөөк таянышат. Окуу китебинин текстин жатка үйрөнүү методикасы орто билим берүүдө гана эмес, жогорку кытай мектебинде да негизги метод катары сакталып калган. Ошондуктан текстти жалпылоо ыктары, көндүмдөрү кытайлык студенттерге абдан кыйынчылык менен берилет. Мисалы, кытайлык студенттер текст боюнча суроолорго жооп берүүдө, колдорунда болгон материалдарга таянып, көбүрөөк колдонууга басып жасашат. Окуяны же маалыматты өз сөздөрү менен кайра айтып берүү – алар үчүн эң татаал иш-аракет. Кытайлык студенттер менен жаңы текстти талдоодо, өздөштүрүүдө, жаңы теманы өтүүдө, негизинен, сөз байлыгына өзгөчө көңүл буруу зарыл. Себеби кытайлык студенттер ар бир сөздү түзмө-түз которгондо сөздүктөн карап турушат, ушул учурда окутуучу студенттерди жаңы лексиканы түшүндүрүүгө үйрөтүүгө умтулат, кырдаалдык түшүндүрмөнүн негизинде, контекстке таянып, кытай студенттерине тил божомолун өнүктүрүүгө аракет кылат. Мындай учурда үй тапшырмасын мөөнөтүнөн мурда берүүнү сунуш кылууга болот. Бул болсо сабактын материалын өз алдынча үйрөнүүгө жана сабакка даярданууга жардам көрсөтүү иретинде көмөктөшүү болуп эсептелет.

Ошондуктан кытайлык студенттер менен дискурсивдүү жана риторикалык айкалыштыруу ыкмасында иштөөнүн аспектилери кыргыз тилчи-окутуучулары тарабынан дайыма кетирилген маанилүү методикалык катадан качууга мүмкүндүк берет: кыргыз тилин чет тили катары окутуунун ыкмасы түздөн-түз окутуунун визуалдаштыруу (көрүү аркылуу) методуна негизделип жатканын айтууга болот.

Кытайлык студенттерге визуалдаштыруу, образдуулук компоненти абдан маанилүү, анткени студенттер аны зарыл теориялык материалды алдын-ала өздөштүрүү үчүн, иштерди активдештирүүдө колдоно алышат. Ал эми жаңы грамматикалык материалды өтүүдө жана түшүндүрүүдө темп бир аз төмөн болушу зарыл.

Демек, кыргыз тилин чет тили катары окутууда кыргыз тилиндеги оозеки кептин түрлөрүн үйрөтүүдө визуалдаштыруу ыкмасын колдонуу маселеси келип чыгат. Ошондой эле тексттин негизинде (көрсөтмө курал катары) студенттердин угуу жөндөмүн өнүктүрүү максатында сабактын баштапкы этабында жүргүзсө да болот.

Окутуучулук тажрыйбабызга таянсак, кытайлык студенттер кыргыз тилин үйрөнүүдө эки кыйынчылыкка дуушар болушат. Биринчиден, кытай жана кыргыз тилдериндеги тыбыштык аппараттын жана тыбыштардын айтылыш жолдорунун айырмачылыгына байланыштуу, сөздөрдү айтуу фонетикалык эң чоң кыйынчылыкты туудурат. Мисалы: “р”, “н”, “ң”, “ө”, “ү”, “л” тыбыштарын айтууда кытайлык студенттер чоң кыйынчылыктарга туш болуп келе жатышат. Экинчиден, лексеманы тандоодо же тил модели өзгөрмөлүү болгондо да чоң көйгөйлөр пайда болот. Бул Кытайдын билим берүү системасында варианттарды тандоо чеберчилигинин жоктугу менен шартталган.

Азыркы учурда келечектеги адистердин коммуникативдик жана социалдык көндүмдөрүн калыптандыруу процесси жогорку билим берүүдө жана кыргыз тилин чет тили катары окутууда өзгөчө чоң роль ойнойт. Кыргыз тили сабагында коммуникативдик жана сүйлөө компетенттүүлүгүн калыптандырууга өзгөчө көңүл буруу керек. Коммуникативдик көндүмдөрү грамматикалык базанын өнүгүшү менен бирге жашайт. Кытай маданиятынын жана менталитетинин өзгөчөлүгүнө байланыштуу, кытайлык студенттерге кыргыз тилин үйрөтүүдө, тажрыйба көрсөткөндөй, коммуникативдүүлүк грамматикадан үстөмдүк болушун талап кылат.

Кытайлык студенттерге грамматиканы жөн эле курулай жаттатуу кыргыз тилин өздөштүрүүсүндөгү жакшы натыйжага алып келбейт. Грамматиканы (тил үйрөнүүнүн башталгыч деңгээлинде да) коммуникативдик элементке киргизүү менен гана натыйжага жетүүгө болот. Кытай студенттери үчүн грамматикалык практика сөзсүз түрдө риторикалык жана дискурстук практика менен айкалыштырылышы зарыл деп эсептейбиз.

Пикир алышуунун ар кандай формаларын өнүктүрүүдө көмөктөшүүчү милдеттер зор мааниге ээ. Сабактарда кепти өнүктүрүү боюнча көп алгылыктуу иштер бар, фонетика (айтылышы, туура интонация), лексиканы оңдоо (синонимдерди тандоо) жана стили, студенттердин жана угуучулардын алдында текстти кайталап айтуу боюнча жеке консультациялар өткөрүлөт.

Коммуникативдүүлүк монолог жана диалог аркылуу ишке ашырылат. Монологдор "сөздү ойлоп табуу" болуп саналса, ал эми диалогдор ийгиликтүү социалдаштыруунун негизин түзөт.

Жыйынтыктап айтканда, коммуникативдик компетенттүүлүктү калыптандыруу кыргыз тилин үйрөнүүнүн алгачкы күндөрүнөн тартып башталат, анткени тил үйрөнүүнүн негизги максаты болуп кыргыз эли менен баарлашуу, пикир алышуу саналат.

Адабияттар:

1. Биялиев К. А. Жогорку окуу жайларында кыргыз тилин башка улуттарга окутуу методикасы. - Бишкек, 2002. - 215 б.
2. Сыдыкбаева М. М. Кыргыз тилин ЖОЖдордо экинчи тил катары окутуунун лингводидактикалык негиздери. - Бишкек, 2016. - 238 б.

3. Борозенец Г. К. Формирование иноязычной коммуникативной компетентности будущих специалистов: интегративный подход. - Тольятти, 2003.

4. Блохин В. Н. Значение русского языка как средства межкультурной коммуникации // Русский язык в современном Китае : сборник научно-методических статей III Международной научно-практической конференции / Забайкальский государственный университет; Хулуьбуирский институт (г. Хайлар, КНР). - Чита: ЗабГУ, 2014. - 211 с.

5. Хавронова С. А., Балыхина Т. М. Инновационный учебно-методический комплекс «Русский язык как иностранный». - М., 2008.